

KvÄkar - tidskrift

Nr 4 2004
Ärgång 56

Universalism och kväkare s 4

KvÄkarna och Makeba s 20

MÄster ECKehart s 25

I detta nummer

Kära läsare!	3
Kväkarerfarenheter och reflektioner kring vår identitet	4
Til Venner overalt	18
Kväkarna och Makeba	20
Islands George Fox	22
Mäster Eckehart	25
Bokanmälan: Den sista skatten	29

Omslagsbild okänd konstnär.

Innehållet i artiklarna i detta nummer kommenterar vi kortfattat i redaktionsrutan på nästa sida.

**kväkar -
tidskrift**

Tidigare Nordisk Kväkartidskrift årg. 1-25, ISSN 0245-06005
Pg 35 84 99-2, Box 9166, 102 72 STOCKHOLM, fax 08-668 68 16
Utgiven av Vännernas Samfund i Sverige.

Författarna svarar ensamma för de åsikter som framförs i artiklarna

Prenumerera för 2005 genom att sätta in **140 kr** på pg 35 84 99-2, för Norden **165 kr** och utanför Norden **190 kr**. **Lösnummerpris 40 kr**.

Adressändringar och förfrågningar om **prenumeration** sänds till Tofte Frykman, Frihamra 5704 B 762 92 RIMBO.

Manusstopp 15:e februari, maj, augusti och november.

Redaktion: Tofte Frykman, redaktör, Frihamra 5704 B, 762 92 RIMBO, 0175-604 25, e-brev: kt@kvakare.se, Ingmar Hollsing (bitr. redaktör och ansv. utgivare), Vängavvägen 26, 513 32 FRISTAD, 033-12 27 72
e-brev: ihollsing@home.se

Redaktionskommitté: Redaktionen samt Kait Bessing, Lars Longueville, Ulla Lovén.

Kära läsare!

När detta skrivs har höstmörkret övergått i ett gnistrande vackert vinterlandskap. Där allt är ljus och har avklarnat, som det brukar bli när man övervunnit mörkret

I september hade Vännerna i Norge inbjudit till en konferens om hur vi kväkare ser på Universalism och kristendom. Julia Ryberg lade ner ett stort arbete på att förbereda det föredrag hon inbjudits att bidra med. Vi har glädjen att få publicera hennes manuskript i bearbetad form. Det är en mycket tankediger och detaljerad berättelse om andlig utveckling, växt och fördjupning som vi hoppas skall vara till hjälp och stöd för många. Hon påminner oss bl.a. om att vi (nästan) glömt bort att tala om vår tro med varandra. Trots att de flesta arbetar intensivt med frågor som: Har jag någon tro? Är jag kristen, eller? Kan man vara som jag och ändå få tillhöra ett Samfund, eller en grupp av troende? Läs och begrunda. Synpunkter mottas med tacksamhet!

I hälsningen från Vännerna som deltog i konferensen säger man att det är några utmaningar i ”dagens globala verklighet” man velat starta en dialog kring bland kväkare. Hur förhåller vi oss i mötet med andra religioner? Hur hanterar vi den spänning som skapas av att vi har olika sätt att formulera vår tro på? Kan vi människor leva tillsammans utan att behöva ”omvända” varandra?

Resten av detta nummer handlar i praktiken om den bredd som finns i att uttrycka sin trosupplevelse bland de människor som står i kontakt med kväkarna. Det kommer mig osökt att tänka på min egen erfarenhet under det sista året av att kväkarrörelsen uppstod ur ett behov av att läsa bibeln, inte för att göra som ”där står”, utan för att lära känna den erfarenhet, det Ljus, som ger upphov till den insikt och erfarenhet som Bibeln berättar om. ”Skatten inom oss, var och en.”

Detta är sista numret för 2004 och därför sitter det ett inbetalningskort för att förnya prenumerationen inför 2005 sist i tidningen. (Det gjorde det även i nr 3/04 av misstag. Tack alla ni som betalt i förskott!) En nyhet är att du på din adressetikett på baksidan nu kan se om du har betalat för 2004 och 2005. Har du gjort det så står det Ja efter årtalet inom parentes. Till prenumeranter som saknar Ja helt är detta sista numret som vi skickar ut.

Till alla er, tack för ett roligt och givande år och låt oss hoppas att nästa år blir lika givande!

Tofte Frykman, redaktör

Kväkarerfarenheter och reflektioner kring vår identitet

Julia Ryberg höll ett anförande vid Norska kväkares konferens kring kväkarna och universalismen (se sid. 18).

Utmanande frågor

Låt mig få börja med exempel på några av de frågor jag ställts inför i mitt liv:

- ”Mamma, är jag kristen?” frågade 11-årige Hannes nyligen. ”Det får du bestämma själv”, svarar jag. ”Mamma, vad betyder det att vara kristen?”

- En frikyrkopastor ringer och vill att kväkarna skall representeras på en stor ekumenisk konferens nästa år. Hon behöver dock övertyga sina medarrangörer om att vi är rumsrena som kristna.

- En fråga kommer på e-post via hemsidan: ”Ni säger ni är kristna, men ni verkar så öppna. Kan man vara buddhist och kväkare?”

- En man återkallar sin medlemsansökan hos svenska Vänner. Han definierar sig inte som kris-

ten, och den kristna tillhörigheten är tydlig i våra skrifter. Han frågar, ”Om ni nu skulle ta emot mig, en som inte betraktar sig som kristen, har ni då inte problem med er identitet? Vore det inte bättre och enklare om ni helt enkelt strök ordet kristen?”

- ”Vem säger du att jag är?” frågar Jesus av Nasaret.

- Lärare och kurskamrater på Earlham School of Religion ställer många frågor. De ber mig reflektera kring idéer, texter, min tradition och min erfarenhet. Till exempel förhåller jag mig denna termin till Nya Testamentet tillsammans med bibeltrogna Brethren pastorer och Universalist Unitarianer.

- Och nu har jag fått förfrågan att dela med mig av erfarenheter från Vänner i USA och av min egen

erfarenhet när det gäller de frågor som ger upphov till denna konferens.

Kväkarvinjetter

Vem är jag som ska kunna svara på allt detta? Min egen kväkarbakgrund är brokig. Jag är född i Iowa Yearly Meeting (Wilburite Conservative), i mina morföräldrars månadsmöte bestående av jordbrukare med norska kväkarrotter. Conservative Friends är numera en mycket liten grupp, och den höll sig i princip utanför de kraftiga schismer som skakade Amerikas kväkare under 1800-talets väckelse- och förändringsvåg. De sökte behålla både den stilla oprogrammerade andakten och en kristocentrisk syn som var mer förankrad i den inre Kristusupplevelsen än på Bibeln. Mina farföräldrar kom ur den evangeliska pastorala traditionen och farfar blev radikalpacifist på 50-talet, då han var rektor på William Penn College. Han blev bannlyst därifrån för sina radikala åsikter.

Jag har hört till andaktsgemenskaper i stora städer och mindre samhällen, intellektuella universitetsmöten, kväkarinternatskolor och college. Även under tiden i en liten mayaindianby i Guatemala under 60-talet uppehöll mina föräldrar andaktslivet så gott det gick med en liten grupp fredskårs-

volontärer, som kom hem till oss när de var på genomresa.

Under mitt sista år på kväkarinternatskola, då jag var 17 år, svepte det genom skolan en traumatisk väckelsevåg som splittrade och skadade. Varje morgon var det någon ny som hade blivit frälst av "söte Jesus". Jag skrämdes av detta och tog länge avstånd från allt vad Jesus hette. Trots en uppfosturan präglad av kväkarnas tro och praxis, kom jag till vuxen ålder utan vidare kunskaper om Jesus och Bibeln. Den kristna traditionen har dock funnits där som en självklarhet.

Sedan närmare 30 år ingår jag i gemenskapen hos de svenska och nordiska Vännerna. Cirkeln har slutits under de senaste åren med kväkarteologiska studier i mitt hemland och med förnyad kontakt med Vänner från de olika kväkartraditionerna. Under studierna vid Earlham School of Religion har jag bl.a. mött dessa klasskamrater:

- I ett pastoralt Årsmöte är en klasskamrat "superintendent", alltså något av en kväkarbiskop för alla andra kväkarpastorer inom årsmötet. Där är ett medlemskap beroende av ett skriftligt uttalande och erkännande av Jesus Kristus som Guds ende son och den sökandes personliga frälsare.

- I ett liberalt östkustmöte är min klasskamrat Susan mycket aktiv medlem. Hon är universalist-

kväkare, betraktar sig inte som kristen och har rötter inom hinduism. Hon har reagerat starkt mot att Earlham School

of Religion har ett credo, men hon känner sig kallad att utbilda sig vid denna institution och är öppen för att utforska sin relation till kristendomen.

• I ett konservativt Årsmöte finns en klasskamrat som har tagit på sig halmhatten, hängslen, kraglösa skjortor, anlagt kväkar-skägg, använder ”plain language” och skriver böcker om kväkarnas ”Gospel Order”. Han är i dialog med rabbiner. Han kom till Vännerna som ateist.

• Vidare finns där en kamrat med rötter i en sträng luthersk miljö. Hon har funnit sitt hem inom kväkarrörelsen. Hon predikar ibland i det semi-programmerade andaktsmöte där hon har sin tillhörighet, är gift med en ”plain Friend” och skulle förmodligen vara mest hemma i ett oprogrammerat andaktsmöte om det fanns ett i närheten. Hon är feminist och söker sig tillbaka till en kristendom hon kan ta emot med öppna armar. Just nu gör hon sitt fältarbetsår som universitetskaplan, och en del av hennes arbetsuppgifter är att etablera en inter-religiös dialog bland de studerande på universitetet.

”och vi har en historia som kan fångsla som ingen annan.”

• Jag är ofta gäst hos ett äldre kväkarpar inom den pastoralala traditionen. Maken dog nyligen, och före sin död visa-

de han mig dokumenten han skulle ge sin kväkarpastor inför minnesgudstjänsten. Där trädde bilden av en trogen kväkarmedlem fram, som genom hela sitt liv stödde sitt pastoralala möte, gick på kväkarskolor och arbetade för kväkarnas Earlham College. Men han var klar över, och ville ha sagt under minnesandakten, att han inte kunde betrakta sig som kristen – kanske mer som sekulär humanist – dock hängiven en kärlekens och sanningens princip, en skönhetens inspiration och ledning som han fann i musik, i tågens ljud, i humor, hos vänner och familj. Han rymdes i sitt pastoralala möte i Indiana.

—

Kväkarrörelsen består av ett fascinerande spektrum av erfarenheter och språkbruk, och vi har en historia som kan fångsla som ingen annan. I sin nya bok *The Quakers in America*, citerar Thomas Hamm olika kväkarröster: Tom Mullen, Vän inom den pastoralala traditionen, säger: ”Där två eller tre Vännerna är samlade, är en liberal, en konservativ och en tredje envisas med att be de andra definiera sig.” Chuck Fager, förespråkare av kvä-

karuniversalism, säger att kväkar-
na har ”nära nog universell okun-
nighet om vårt arv – kväkerskt,
kristet och bibliskt.” Florence Kim-
ball skriver i tidningen Quaker
Life, ”Om vi accepterar som norma-
litet en mångfald av trosuppfatt-
ningar inom vårt samfund, säger
vi samtidigt att vi, som samfund,
inte har något unikt trosbudskap
att förkunna för världen.”¹

Definitioner

Jag började mitt arbete med den
presentation med att söka defi-
nitioner. I en teologisk ordbok fann
jag att: ordet ”universalism” kom-
mer från latin universalis (”det
som tillhör helheten”) och står för
synen att alla personer slutligen
kommer att ta emot Guds fräls-
ning. Vidare att det även finns en
”hypotetisk universalism”, vilken
är en teologisk syn att Jesus Kris-
tus dog för alla människor och att
alla kan frälsas. Det är alltså hy-
potetiskt möjligt att alla kan fräl-
sas, men det kanske inte blir så.²

I en annan ordbok står det att
universalism är: ”Den antinationa-
listiska undervisning som företräd-
des av vissa (sena) hebreiska profe-
ter att Guds avsikt hade inte bara
med den judiska rasen att göra
utan också åtminstone några män-
niskor tillhörande andra nationer”.
Men också att: ”Det är doktrinen
att helvetet är till sitt väsen re-
nande och därför tillfälligt, och att

alla intelligenta varelser därför
kommer att frälsas till slut”.³

Låt mig återvända till Hannes
fråga vid köksbordet – om vad det
är att vara kristen. Jag sa till ho-
nom att det finns många sätt att
vara kristen på, och han fick nog
ett längre svar än han hade räk-
nat med.

Jag sa något i stil med följande:

- Det kan vara att du är född i
den kristna kulturen, där vissa
”sanningar” råder och liksom finns
inom dig, där musik, litteratur och
konst är präglade av det kristna
språket och de kristna bilderna.

- Det kan också innebära att du
har läst och hört om hur Jesus lev-
de och förhöll sig till människor och
till Gud, och du tycker det är en så
bra väg att du vill följa den, utan
att utesluta andra vägar.

- Det kan vara att du tror att
Jesus dog för din skull och att du
vill visa din tacksamhet genom att
höra till honom.

- Det kan vara att du är rädd att
det skulle hända hemska saker,
före eller efter döden, om du inte
är kristen.

- Det kan vara att du tror att
Jesus är lika som Gud, eller åt-
minstone så nära Gud det går att
komma som människa.

- Det kan vara att du tror att den
ande som fyllde Jesus finns, i och
med hans död, i oss var och en.

- Det kan vara att du tror att till-
höra Jesus är den absolut enda vä-

gen och utesluter alla andra vägar. Då tror man stenhårt på vissa dogmer och sanningar om Jesus.

Kort sagt: det finns många sätt att vara kristen på, och det måste var och en komma fram till själv. ”Är du kristen, Mamma?”, frågade han. ”Ja, jag hoppas det.”

Vad säger ordboken? I *Westminster Dictionary* står det att ordet kristen ursprungligen användes för att beteckna sådana som följde Jesus Kristus (Apg.11: 26 ”och det var i Antiochia som lärjungarna för första gången fick heta kristna”). Ordet används nu för att benämna sådana som tror på Jesus Kristus och som söker att leva som han lärde.⁴

Universalism på kväkarvis

Jag frågade Stephen Angell, professor i kväkarstudier vid ESR, hur han definierar *kväkaruniversalism*. Han menar att det finns några olika men besläktade grenar, nämligen:

- Sanning kan komma till oss lika fullt från alla de olika världsreligionerna

- Alla människor kommer att ”frälsas” av Gud och accepteras in i Guds eviga, kärleksfulla närvaro, och att helvetet inte existerar.

- Man behöver inte vara kristen för att vara kväkare.

- Tidiga Vänner menade att Ljuset var tillgängligt för alla, oavsett tradition och kultur. Om Bibeln då blev tillgänglig för icke-kristna – var det obligatoriskt att använda den som inspiration och ledning? De tidiga Vännerna var oense, men det lutade emot ett ”ja”.

- Evangelikalala Vänner från 1800-talet och vidare hade svårigheterna med ovanstående otydlighet: för dem leder Ljuset enbart till insikt att man behöver frälsas av Kristus. Ljuset är inte den Helige Anden, utan den Heliga Anden är det som den kristne förlitar sig på efter att ha tagit emot Kristus som frälsare.⁵

Min vän Michael Birkel är kväkare, författare, professor och kyrkohistoriker. Han skriver att 1800-talets kväkare påverkades av trender i andra protestantkyrkor. Det fanns en förnuftsmässig religiös riktning som tävlade med den evangeliska rörelsen. Han menar att kväkaruniversalism har vissa likheter med det förnuftsmässiga förhållningssättet. Hos kväkare fanns stort engagemang för sociala reformer och rättvisa. Man trodde att Gud uppenbarar sig lika mycket nu (idag) som i Bibeln på sin tid. Det fanns en förståelse för att Bibeln måste tolkas historiskt kritiskt.

Den evangeliska rörelsen var också engagerad i sociala reformer, men där hade Bibeln en viktigare

plats och traditionen kunde likna mera en kärleksmysticism med fokus på Jesu person. Det fanns riktningar som mera liknade den medeltida mystikens inre Gudsupplevelse.⁶

Vad jag kan se är kväkaruniversalismen vid god vigör hos liberala Vänner i Sverige. Den visar sig praktiskt på många sätt genom att: Kväkarna gärna går in i en livlig ekumenisk och inter-religiös dialog. Vi är också öppna för att dela andaktsgemenskap med personer från olika religiösa traditioner och utan religiös tradition. Jag tänker på William Penns ”heliga experiment”, som redan på 1600-talet välkomnade människor från alla – och ingen – religion. Vi hycklar inte med någon ”hypotetisk” universalism – vi tror ju inte att alla egentligen borde bli kväkare eller kristna. Våra hjälp-till-självhjälp projekt i utvecklingsländer är alternativ till omvändelsemission. Vi vet att Gud uppenbarar sig hela tiden. Vi har referenslitteratur från andra religiösa riktningar i biblioteket – och diskuterar livligt om det är rätt att Bibeln har en plats i andaktsrummet. Vi bejakar mysticismens erfarenhet att relationen till Gud är likvärdig oavsett dess förankring i traditioner och språk. Vi har god förståelse för och tar gärna emot människor som blivit påtvingade eller farit illa av avarter inom olika religioner. Vi är så

rädda om medmänniskans integritet att vi knappast vågar tala om vår egen tro, vårt sökande och finnande.

Kristen på kväkarvis

Jag skulle alltså vilja påstå att kväkarnas universalism inte har problem, utan snarare att kväkarnas kristna förankring har problem. Det är inte så konstigt. Michael Birkel erkänner att kristendomen inte precis har något vidare rykte. Dess historia är mycket blandad, men till sitt väsen är kyrkan bred. Han menar att kristendomen är vid nog för att rymma även honom, och han vill vara med. Tidiga Vänner livnärdes av sin kristna tro, och han vill ha tillgång till detsamma som de hade. Michael bekräftar det jag har upplevt även i Sverige, nämligen:

Många kommer till Vännernas samfund som flyktingar från kristna sammanhang som präglas av övergrepp, avarter och missbruk. Skulle en varsam återupptäckt av kärnan i den kristna tron kanske hjälpa dem mot helande? Det händer att högljudda fundamentalister, homofober osv. definierar för oss vad som är ”kristet”. Går vi med på att de gör det?

Många kommer till Vännernas samfund från icke-kristna eller icke-religiösa sammanhang och upplever det kristna bildspråket som främmande. Kanhända att

gemenskap inom kväkarrörelsen är ett sätt för människor att upptäcka en ny relation med Gud. Han påminner oss om att det finns ett barn i badvattnet.⁷

Minns ni min vän Susan – hon som är universalist/icke-kristen/hindu-influerad/kväkarteologistuderande? Hon har svårt, som många andra, med vissa ställen i Nya Testamentet, till exempel Joh. 14:6 ”Jag är vägen, sanningen och livet. Ingen kommer till Fadern utom genom mig”. Hon menar att språk kan splittra och exkludera. Hon säger att, om det inte vore för sådant språk, skulle många universalister kunna lättare ta till sig begreppet *Den Inre Kristus* som Den Inre Lärare, som talas om i Kabbala, Sufism och Hinduism.⁸

Vad är det specifika i kväkarnas syn på kristendom? Kväkarna i allmänhet har riktat mer uppmärksamhet på Jesu liv och lära än på hans död och uppståndelse. Kväkarna har erfarenhet av olika aspekter av Gud utan att för den delen ansluta sig till en treenighetsdoktrin. Levande efterföljd har varit långt viktigare än teologiserande och spekulationer.

Rufus Jones beskriver ett förhållningssätt som jag instämmer med: ”Kväkarna har alltid förhållit sig till Kristus. De har varit lika iv-

”Fox fråga ”Vad säger du själv?” är inte en inbjudan att skapa din egen religion”

riga som andra kristna att lära känna fakta i evangelierna och att tillägna sig klara och goda kunskaper om de historiska händel-

serna i Jesu Liv. Ivrigt har de önskat att åskådligt och tydligt få syn på den underbara man, som levde, predikade, botade, hjälpte, älskade, dog, uppstod. Hans yttre liv i tid och rum har de i allmänhet inte försökt skymma undan eller förbi-gå, men liksom Paulus är de mest upptagna av den inre Kristus. Han är källan till deras liv och kraft.”⁹

En skrift som gjort stort intryck på mig är John Punshons *Alternative Christianity*.¹⁰ Där presenterar han kväkarrörelsens kristna särart i förhållande till protestantismen och katolicismen. Han skriver att kväkarrörelsen delar en teori med den övriga kristna kyrkan, men att den visar på en i grunden annorlunda praxis. Denna annorlunda praxis har delvis med en grundläggande motsättning i förhållande till Bibeln att göra. Och denna motsättning är det som gör att kväkarrörelsen kan betraktas som en alternativ kristendom.

Fox fråga ”Vad säger du själv?” är inte en inbjudan att skapa din egen religion, menar Punshon, utan en skarp kritik av att människor inte förstätt skillnaden mellan Skriften och det som Skriften

handlar om. Punshon skriver att de första kväkarna, två århundraden före modern bibelkritik, förstod att Bibeln var en produkt av en gemenskap som de själva delade och som de – hör och häpna – menade att de utgjorde i sin fullhet. Och därmed är Guds uppenbarelse en process som fortsätter efter Skriftens färdigställande.

Punshon visar hur kväkarrörelsen avviker från både protestantisk och katolsk kristendom och visar på den som en tredje typ.

Kväkarrörelsen lägger vikt vid intensiv inre övertygelse och är fientlig mot yttre former. Denna fientlighet har visat sig i svårigheten att betrakta försoningen som en yttre händelse. Kväkarna menar att det är en inre och subjektiv händelse. Kväkarrörelsens historia handlar mycket om en pågående debatt om just förhållanden mellan Jesu död, försoning, Ljusets kraft och beskaffenhet. Punshon menar att samma debatt har pågått även i kristenheten i allmänhet.

Det som är utmärkande för Vännerna är dock att de alltid börjar med erfarenheten och inte teorin. Han menar att Vännerna måste förstå hur vi förhåller oss till andra kristendomstyper – våra likheter och olikheter. Om vi inte gör det, kommer vi att begå ett misstag:

Vi kommer att tro att ortodoxt kristna doktriner är på något sätt ”korrekta”, och vi kommer att missa det faktum att kväkarrörelsen erbjuder ett alternativ.

Kväkarrörelsen har naturligtvis som alla andra kristna grupper ärvt Jesus bilder, doktriner och deras avarter, men vi behöver inte låta andra definiera vad som är kristet. Vi kanske behöver packa upp, lufta och sortera det vi har ärvt. Vi behöver kanske också, skriver Punshon, rikta uppmärksamheten mot ett annat arv:

Kväkarrörelsen är en radikal, karismatisk och profetisk rörelse som inspirerats av en gestalt som var radikal och karismatisk profet.

Kväkarrörelsen har inneboende spänningar och paradoxer. Kväkarrörelsen har sedan begynnelsen en rörig och osystematisk teologi. Hur ska vi hitta ett sätt att förhålla oss till dessa paradoxer, spänningar och oklarheter? De har ytttrat sig på olika sätt mellan kväkargrupper och inom kväkargrupper i USA, England, Europa, Norden – och de kan även finnas inom oss som individer. Jag vill peka på några typiska drag hos kväkarrörelsen.

Vi vet att det inom kväkarrörelsen finns en grundläggande universalistisk hållning: alla människor är föremål för Guds kärlek.

Vi vet att det inom kväkarrörelsen finns en förankring i den kristna tron, både av kulturella skäl men också därför att den fortfarande ger liv. Robert Barclay försökte på 1600-talet systematisera kväkarteologin för att kunna försvara den mot yttervärlden. Han skrev: "Det finns ett evangeliskt brinnande och frälsande ljus, en nåd i alla människor och Guds kärlek och nåd mot hela mänskligheten är universell, både i hans älskade sons, Jesu Kristi död, och i ljusets uppenbarelse i hjärtat."¹¹

Vi vet att de första Vännerna torterades för sin tro på detta universella Ljus, och de torterades för att de valde ett eget sätt att förhålla sig till skrifterna. De var helt enkelt tvungna att kunna sin Bibel för att försvara sig mot omgivningens anklagelser att de inte var kristna.

Vi vet att de första Vännerna kunde sin Bibel och höll den för sann, men de höll den individuella och gemensamma erfarenheten av "det inneboende Kristus-ljuset" som den främsta auktoriteten. Vi vet att de trodde att Gud, Kristus-ljuset, Sanningen kunde leda dem till nya upptäckter som Bibeln inte talade om men som aldrig kunde motsäga Bibelns kunskap. De blev martyrer för sin frimodighet att välja den tredje vägens kristendom.

Vi vet alltså att redan vid rörelsens tillblivelse fanns frön till den dialog som Vännerna här i Oslo för, och som förs hemma i Sverige, i England och i Amerika.

Korsbefrukta, genomlysa och genomtränga

Hur ska vi då hitta ett sätt att förhålla oss till dessa inneboende spänningar, paradoxer och en sådan begynnelsen allmänt röriga och osystematiska kväkarteologi? Jag skulle vilja föreslå att vi hittar ett arbetssätt som inte är dragkamp mellan olika riktningar utan ett försök att låta dem *korsbefrukta, genomlysa och genomtränga* varandra som två helt nödvändiga beståndsdelar i vårt kväkarväsen.

Vad skulle hända om vi istället kapitulerade inför dessa besvärliga spänningar och paradoxer, och skaffade oss en ordentlig och systematisk teologi? Vad skulle hända om vi å ena sidan avskaffade den kristna etiketten, med hänsyn att den är exkluderande och omodern? Vad skulle hända om vi å andra sidan så betonade vår kristenhet och tog emot endast sådana som utesluter andra vägar till Gud? I både fallen skulle vi förlora. Vi skulle förlora vår sälta!

Kan det vara så att Gud ber oss att stå ut med att vara både-och, och något oklara i kanterna? Kan det vara så att det finns en poäng i

att finnas med bland andra kristna rörelser som ett vittnesbörd om en kristen hållning som inte är som alla andra? Kan det vara så att vi ska vara med i inter-religiösa samtal som ett vittnesbörd om en kristen yttring som tar den universalistiska tanken på allvar? Om vi blir alltför klara, tydliga och systematiska, om vi kan svara ”ja” eller ”nej” utan att först tänka efter och sedan nyansera, har vi förlorat essensen i vår kallelse som Vänner.

Insikter längs vägen

När Hannes frågade om jag är kristen svarade jag ”Jag hoppas det.” För mig har det varit en utmanande resa med insikter längs vägen. Jag har tidigare menat att jag som kväkare hade mina rötter i kristendomen men inte behövde den i min tros levande grenverk. Nu förstår jag att det är skillnad mellan att fördjupa sig i den och finna den näringsfattig, och att helt enkelt strunta i att utforska den som levande föda. Jag upptäckte en subtil arrogans hos mig själv: jag hänvisade till en mystikens inre Kristusupplevelse men hade nonchalerat den gestaltning som Jesus av Nasaret var. Jesus pockade helt enkelt på min uppmärksamhet. ”Nå, vem säger du att jag är?” frågade han från ikoner, krucifix och skriften. Ord av kväkaren Elton Trueblood talade till mig: ”Jesus

Kristus. Han kan accepteras. Han kan förnekas. Han kan inte rimligen nonchaleras.”¹²

Johannes 14:6 framstår som ett uttalande om kristendomens exklusivitet och är därmed svårt för en universalist. Jag har fått hjälp av Marcus Borg i *Reading the Bible Again for the First Time*. Där skriver han om bibelställets historiska och universella betydelse. Jesus är ”vägen”. En väg är inte en samling trossatser. Vägen är metafor för döden och uppståndelsen i det religiösa livet. Borg citerar en hinduisk professor som sa: ”Denna vers är absolut sann – Jesus är den enda vägen. Och den vägen – att dö ifrån ett gammalt sätt att vara och födas in i ett nytt sätt att vara – är känd i världens alla religioner.” Jesu väg är en universell väg, känd av miljoner människor som aldrig hört talas om Jesus. Borg nämner vidare att versen förmodligen skrevs långt senare vartefter traditionen utvecklades och yttrades nog aldrig av Jesus själv.¹³ Jag upplevde en sådan befrielse när jag läste dessa ord!

Jag är ett offer för kristendomens brister, avarter, missförstånd och konflikter. Jag har trots allt valt att utforska den för att hitta skatter bland bråten och för att förstå hur jag har påverkats av såväl skatter som skräp. Det är ett tröskningsarbete. Jag skulle vilja bidra till Jesu återupprättelse – för

det radikala, profetiska budskaps skull. Det är inte hans fel att han genom sekler av kulturhistoria blivit som en pappersdocka påklädd så många olika dräkter. Det är inte hans fel att han blivit miss-handlad och förvrängd. ”Stackars Jesus”, säger Emilia Fogelklou, ”bara man ville dyrka honom lite mindre och höra på honom lite mer.”¹⁴

Jag inspireras av Emilia Fogelklou. Hennes stora Gudsupplevelse i unga år, som hon kallar sin ”verklighetsupptäckt”, drev henne att studera, inom det kristna ramverket, för att kunna förstå och tala med andra om sin omvälvande upplevelse. Hon underkastade sig det stora arbetet att studera teologi, som enda kvinna bland många män, och genomlida diskussioner om jungfrufödelse, för att kunna hita fram till kärnan i den kristna tron. Själv har jag ibland behövt konkretisera och personifiera min erfarenhet av Gud, och då ligger det kristna språket och gestaltning närmast till hands.

Flera utmanande frågor

I mitt arbete att informera om Vännernas samfund ställs jag ofta inför frågor om vår kristna identitet. Jag brottas med att finna konstruktiva och ärliga sätt att svara. Bäst är kanske att börja med motfrågor: ”Berätta vad du menar med din fråga! Varför vill du veta? Be-

rätta om vilken betydelse frågan har för dig!” För visst handlar det om definitioner och tolkningar, förväntningar och fördomar – och kanske djupast sett om längtan efter en gemenskap där en människa kan känna sig hemma.

Om den människan sedan söker medlemskap och upplever vår kristna etikett som en stötesten, skulle jag fråga:

– Om hon bejaker (åtminstone inte förnekar!) Jesu budskap och modell utan att betrakta den som exklusiv och överlägsen?

– Om hennes relation till Gud är foglig och förändringsbar, om hon är beredd på överraskningar och tillväxt i Gudsrelationen både individuellt och i gemenskap?

– Om hon upplever Guds rörelser som mycket större och mäktigare än de ekon som en mänsklig rörelse är?

– Om hon är beredd att samarbeta om den tradition och disciplin som Vännernas samfund funnit duglig som farkost?

Om svaret på dessa frågor är ”ja”, kan åtminstone jag ta emot henne tillsammans med hennes fortsatta frågor och funderingar, och inbjuda henne till fortsatt definition av kväkare som ett annorlunda, frågvist, otydligt inslag i den kristna gemenskapen. Det är kanske precis Guds mening att vi ska vara en stötesten lite varstans. Och det kan hända att vi skulle växa

inåt och utåt om vi undersökte styrkan i vår "särskildhet".

Jag har funderat kring relationen mellan en rörelsens identitet och den enskilda

medlems identitet. Måste varje medlem helt omsluta hela rörelsens innehåll? I det sammanhanget tänker jag på flera Vänners vänners klagolåt: "Inte kan jag bli kväkare, jag som är så vanlig och ofulländad!" Kan man bli medlem utan att vara fullfjädrad kväkare, invigd i rörelsens alla hemligheter? Visst! Kan man bli medlem i ett samfund som håller fredsbudskapet högt utan vara klar över sin egen pacifisthållning? Visst! Jag vill citera Stephen Angells svar på frågan om man kan vara kväkare och icke-kristen:

"För liberala Vänner är svaret definitivt ja. För evangelikala Vänner är svaret definitivt nej. Personligen skulle jag luta mot ja som svar. Kristendomen är dock så grundläggande i kväkarrörelsen att jag tror – eller hoppas – att Vänner skulle känna sig dragna till att lära sig mera om kristendomen för att bättre kunna förstå kväkardomen. Jag skulle inte ställa kristen tillhörighet som krav för blivande medlemmar i ett kväkarmöte. Jag tror dock att kärnmedlemmar i ett

"Vänner, vi behöver växa andligen! Jag skulle föreslå att en del av denna tillväxt är att etablera en vital förbindelse med kristendomen..."

kväkarmöte borde ha någon förståelse av hur deras kvärkartro grundas i kristen tro, och dessutom bör de ha en förnimmelse av fortsatt och levande

förbindelse. Min största oro för liberala Vänner är att vi alla kommer att vilja stanna vid utkanten och inte röra oss mot kärnan – alltså att vi kommer att nöja oss med de sanningar vi hade med oss i vår andliga resas baggage när vi kom till samfundet. Jag är orolig för att vi då inte skulle fördjupa vår förståelse av Sanning genom att studera tankar hos tidigare Vänner. Vänner, vi behöver växa andligen! Jag skulle föreslå att en del av denna tillväxt är att etablera en vital förbindelse med kristendomen...

Jag tror att en kväkarrörelse som inte längre definieras som kristen skulle bli så splittrad att det skulle vara svårt för oss att hålla ihop som ett religiöst samfund. Det som Penn, Fox, Barclay och Penington gjorde för de första Vännerna var att vägra acceptera den begränsade och felaktiga förståelsen av kristendomen som tvingades på människor under 1600-talet, och att ge dem en livgivande alternativ tolkning av kristendomen. Kan inte vi göra likadant under vårt århundrade? Och

blir inte vårt vittnesbörd stärkt om vi engagerar oss i ett djupt och uppskattande samtal med hela bredden och djupet i vårt samfund, då och nu, vars övervägande del både var och är inom den kristna sfären?”¹⁵

Bekännelse

När jag nu har stannat upp, reflekterat och orienterat mig på kväkartan, vill jag bekänna mig som **universalistkristen kväkare**.

Universalist står för mitt bejakande av alla ärliga, icke-fundamentalistiska strömningar mot Kärlek och Sanning. Jag tror att så fort en religiös rörelse gör anspråk på att vara den enda vägen har den diskvalificerat sig. Det är min erfarenhet att Gud talar till mig i många bilder och på många språk, och att inget sätt är förmer än det andra. Det är med en inneböende och utifrån kommande Gud jag har min djupaste bönedialog. Jag tror att Guds tilltal i en människas hjärta är bortom traditioner och ord. Jag tror att det är samma Gud som rör vid oss, och att den erfarenheten förenar oss.

Kristen står för min nyfikenhet på Guds konkreta yttring i Jesus av Nasaret. Jag vill börja där jag står och tröskas mig genom lager av myter, avarter och förvrängningar för att hitta kärnan och skatten i den kristna tradition där jag är född. Jag förbehåller mig rätten att

betrakta mig som kristen utan att nödvändigtvis skriva under de doktriner som andra sätter upp som villkor för att vara kristen. Jag vill studera Bibeln på ett kritiskt sätt och ur den hämta den inspiration som erbjuds mig där. Jag har valt att beskriva en ordlös och överväldigande Gudsupplevelse som den Uppståndna Kärleken i mitt hjärta. Jag känner mig berörd av och förbunden med den gestalt som kallas Jesus Kristus – för det radikala, karismatiska, profetiska budskapets skull. Jag vill genom honom lära mig något om vad det är vara i relation med min medmänniska och Gud.

Kväkare står för min tillhörighet till en rörelse där båda de andra orden, universalist och kristen, kan – och bör, anser jag! – korsbefrukta, genomlysa och genomtränga varandra. Jag är hängiven denna rörelse, som är förankrad i en gammal, beprövad disciplin och samtidigt öppen för nya uttryck och upptäckter som kan svara mot världens tillstånd idag. Jag är fascinerad av en rörelse som kan tillåta sig vara bekännelselös, rörig och osystematisk i förhållande till orden, men som i förhållande till erfarenheten knappast är bekännelselös, rörig och osystematisk. Jag vill vara med i ett samfund som ser sin paradoxala hållning som ett unikum och en rikedom istället för

ett problem som ska lösas. Jag vill vara med i ett samfund som genom tiden klarat av att utmanas av Vänner som stått på ytterligheternas kant i olika frågor. Jag vill tillhöra en rörelse som vågar undersöka vad radikal, karismatisk och profetisk betyder idag. Att vara kväkare står för den kollektiva erfarenheten att, när allt kommer omkring och vi är trötta på allt prat, så finns tron kvar att levas ut i gemenskap med andra.

Emilia Fogelklou skriver: "Det som lever behöver man inte bevisa. Det visar sig. Det *är*."¹⁶

Julia Ryberg

¹ Thomas D. Hamm, *The Quakers in America*, (New York: Columbia University Press, 2003), 143.

² Donald K. McKim, *Westminster Dictionary of Theological Terms*, (Louisville, KY: John Knox Press, 1996).

³ F.L. Cross, red. *The Oxford Dictionary of the Christian Church* (London: Oxford University Press, 1966).

⁴ McKim, *Westminster Dictionary*.

⁵ Stephen Angell, e-post korrespondens i september 2004.

⁶ Michael Birkel, e-post korrespondens i september 2004.

⁷ *ibid*.

⁸ Susan Kaul, e-post korrespondens i september 2004.

⁹ Rufus Jones, *Kvåkarnas Tro och Livsåskådning*, (Skellefteå: Artos, 1997), 44.

¹⁰ John Punshon, *Alternative Christianity*, (Wallingford, PA: Pendle Hill, 1982), *passim*.

¹¹ Robert Barclay, *Apology in Modern English* Dean Freiday, red. (Newborg, OR: The Barclay Press, 1991), 72.

¹² D Elton Trueblood, ord på plakat på Earlham School of Religion; källa okänd av mig.

¹³ Marcus Borg, *Reading the Bible Again for the First Time*, (San Francisco: Harper, 2001) 215-217.

¹⁴ Emilia Fogelklou, 4.16 i *Ur Kväkarerfarenheten*, (Stockholm: Författares Bokmaskin, 1999).

¹⁵ S. Angell, e-postkorrespondens i september 2004.

¹⁶ Fogelklou, 1.1 i *Ur Kväkarerfarenheten*.

